

İRAN İLE TURAN

ESKİÇAĞ'DA
AVRASYA VE ORTADOĞU'YU
HAYAL ETMEK

Osman Karatay

YAYIN NU: 929
KÜLTÜR SERİSİ: 492

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-893-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2003

5. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12
Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

PROF. DR. OSMAN KARATAY 1971 doğumlu. Çorum İnönü İlköğretim Okulu, Taşköprü Lisesi ve Çorum Atatürk Lisesi'nde okuduktan sonra 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Gazi Üniversitesi'nde yüksek lisans ve 2006 yılında yine aynı üniversitede doktora derecelerini aldı. 2010 yılında doçentlik, 2016 yılında profesörlük sanını aldı. Halen Ege Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Bilimsel çalışmalarının yanında örgütçülüğü ile de Türk bilim ve kültürüne büyük hizmetlerde bulundu. Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu olan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (ASAM) kuruluşunda yer aldı. Dünyadaki en büyük Türk tarihi projesi olan *Türkler*'i yöneterek, toplam 37 ciltlik dev Türk tarihinin ortaya çıkışında büyük katkı yaptı. Bu çerçevede İngilizcedeki en büyük Türk tarihi olan *The Turks*'ün editörlüğünde bulundu. Ardından KaraM'ı (Karadeniz Araştırmaları Merkezi) kurdu ve Türkiye'nin ilk bölgesel akademik dergisi olan *Karadeniz Araştırmaları*'nı yayınlamaya başladı. Bu arada türünde dünyada ilk olan *Balkanlar El Kitabı* ve *Doğu Avrupa Türk Tarihi* adlı büyük çalışmaların editörlüğünde bulundu. Türk Dünyasına Hizmet Ödülü sahibi Karatay'ın 140'ın üzerinde makale ve bildirisinin ve Balkanlara dair kitaplarının yanında, tarihle ilgili yayınlanmış eserleri şunlardır:

- *Hırvat Ulusunun Oluşumu. Erken Ortaçağ'da Türk-Hırvat İlişkileri* (iki baskı: 2000, 2016).

- *The Turks*, 6 cilt, Editör: H. C. Güzel ve C. C. Oğuz ile, (2002).

- *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çeviri: P. B. Golden'dan, (yedi baskı: 2002, 2006, 2012-2017).

- *İran ile Turan. Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu* (üç baskı: 2003, 2012, 2015).

- *In Search of the Lost Tribe. The Origins and Making of the Croatian Nation* (2003).

- *Etnik Kimlikler Nasıl Oluşur?*, Çeviri: H. B. Paksoy'dan, (2005).

- *Hazarlar ve Musevilik*, Çeviri, P. B. Golden, C. Zuckerman ve A. Zajaczkowski'den, (2005).

- *Etnik Tutumun Tarihsel Kökleri, AB ve Türk Kimliği* (Strateji Raporu) (2005).

- *Balkanlar El Kitabı*, 3 cilt, Editör: B. A. Gökdağ ile, (üç baskı: 2006, 2013, 2017).
- *Bey ile Büyücü: Avrasya'da Tanrı, Hükümdar, Devlet ve İktisat Hakkında Dilin Söyledikleri* (iki baskı: 2006, 2017).
- *Türklerin Kökeni* (17 baskı: 2011-2018)
- *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Editör: Serkan Acar ile (dört baskı: 2013-2017).
- *Hazarlar. Yahudi Türkler, Türk Yahudiler ve Ötekiler* (dört baskı 2014-2017).
- *Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honor of Peter B. Golden*, Editör: István Zimonyi ile (2016).
- *Mürdüm. Ergenekon Öncesinde Konuşulanlar* (iki baskı: 2017).
- *İlk Oğuzlar. Köken, Türeyiş ve Erken Tarihleri Üzerine Çalışmalar*, Haz: Umut Üren (iki baskı: 2017).
- *Türklerin İslam'ı Kabulü* (iki baskı: 2018).
- *Bulgarlar. Yitik Bir Türk Kavmi* (2018).

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
İkinci Baskıya Önsöz	13
Giriş	15

1. BÖLÜM

MEDENİYETİN KISA TARİHİ

Eskiçağ'da Küreselleşme.....	26
Doğu'ya Açılma ve 'Şark Medeniyeti'	28
Avrupa'nın Ağırlık Kazanması.....	31
Bugünkü Küreselleşme	34

2. BÖLÜM

İRAN'IN KISA TARİHİ

İran: Ortadoğu'nun Koruyucusu?	39
İslam Döneminde İran	41

3. BÖLÜM

TURAN'IN KISA TARİHİ

Turan Nedir?	47
Turan Yurtlarının Tarih Öncesi	51
İrk Tartışmaları	55

4. BÖLÜM

TÜRKLÜĞÜN ASIL YURDU NERESİ DEĞİLDİR?

Bilinen İlk Türkler Kimlerdir?	62
Türkler Hep Doğudan mı Gelmiştir?	65
Altay Dil Birliği Üzerine	71
Altay Coğrafyası ve Altay Dili	74
Ural-Altay Dillerinin Ortaklıkları	76
Altay Dillerindeki Ortak Kelimeler	80
Altay mı, Avrasya mı?	84
Altay Ailesi Var mı, Yok mu?	86
Kemikler, Oklar, Baltalar vs.	88

5. BÖLÜM

TÜRKLERİN ASIL YURDU NERESİDİR?

Türklüğün İlk İzleri: Sümerler	95
Kuzey Irak ve Türklerin İlk Ataları	100
İran'ın İlk Sahipleri ve Türklük	103
Azerbaycan'ın İlk Sahipleri ve Türklük	107
Doğu Anadolu'nun İlk Sahipleri ve Türklük	110
Medler, Türkler ve Kürtler	113
Kürtlerin Aslı Nedir?	118
Romen-Kürt Benzerliği	120
Azlar / Aslar da Kürtler Gibi	125
İskandinavya'daki Türkler	127
Kuzey Irak'tan Kaçan Kumanlar	133
Türklerin "Ermeni" Akraları	136
Anadolu'nun "Ay" Halkı	139
Türkler Ortadoğu'ya Ne Zaman Geldi?	141
Türklerin Ataları ve Kuzey Irak	143
Türkler Bu Kadar Yaşlı Olabilir mi?	148
"Gerçek" Türklerin Anayurdu Neresi?	153

6. BÖLÜM
ARIANA: BARBARLARIN İSTİLASI

Doğudaki Hint-Avrupa Dilleri	158
Batıdaki Hin-Avrupa Dilleri.....	163
Doğudaki Hint-Avrupa Tüenekleri	171
Batıdaki Hint-Avrupa Tüenekleri.....	175
Barbarlar Kimlerdir?	180
Türkçe ile Hint-Avrupa Dillerinin İlişkisi	185
Latince ve Türkçe.....	188
Almanca ve Türkçe	192
Turan'da Aslında Neler Oldu?	203

7. BÖLÜM
AVRASYA'DA SAKA ÇAĞI

Bozkırda Kimlik Oluşumu	210
Kim Gerçekten Saka?	215
Sakalar Türk mü, Ari mi?	219
Sakalar Türk'tür.....	224
Sakaların Dili	231
Herkül ile Köroğlu	235
Saka Kelimesi Üzerine.....	240
Sakaların Varisleri Sarmatlar	244

8. BÖLÜM
İRAN-TURAN SAVAŞLARI

Feridun'un İşleri	253
Oğuz Han'ın İşleri	257
Zülkarneyn ve Alp Er Toña'nın İşleri	261
İlk Büyük Turan Devleti	266
Sonuçta... ..	273
Kaynaklar	278

ÖNSÖZ

Çılgınca bir girişimin sonucu olan *Hırvat Ulusunun Oluşumu* adlı kitabım 2000 yılı ortalarında piyasaya çıktığında merak ettiğim tek şey böyle bir kitabı kimin satın alacağı idi. Yoksa içeriğiyle ilgili bir endişem yoktu. Türkiye şartlarında böyle ucube bir konudaki çalışmayı kitap olarak sunmak ise, bu konuyu çalışmaktan daha çılgınca idi.

Ancak bu kitabın baskısının iki yıl içinde tükenmesi çok şaşırtıcı oldu. Gözlemlerimiz, üç bölümden oluşan eserde, Hırvatların kökenindeki Türklüğü inceleyen üçüncü bölüm veya Türk-Slav ilişkilerine yepyeni bir bakış açısı getiren ikinci bölümden ziyade, Avrasya'daki etnik-siyasi ilişkilerin doğasıyla ilgili öne sürdüğümüz bir 'kanun' ile ilgili ilk bölümün ilgi çektiğini gösterdi. Bir derinliği olmayan, sadece Hırvat ulusunun oluşum aşamasında Türk katkısı gibi bir konuyu görecelileştirmeyi ve Avrasya şartlarında normal bir hadise olarak göstermeyi amaçlayan ilk bölümde, o güne kadar bilinen çok şeyin tersini iddia etmiştik.

Aradan geçen yaklaşık üç yıl, bu ilk bölümdeki savları ayrı bir kitap içinde ve nispeten ayrıntılı şekilde ele almamız gerektiğini ihtar etti. Bu aradaki çalışmalar da gerekli altyapının en azından bir kısmını sağladığı için, İran ile Turan'ın tarihi serüveninin özü ve mizacıyla ilgili bir çalışma için

fırsat kollamaya başladım. Böyle bir kitabı yazma isteğimin daha *Hırvat Ulusunun Oluşumu*'nun ilk bölümünü yazarken doğduğunu da itiraf edeyim.

Bu kitap ne İran'ın, ne Turan'ın, ne de İran-Turan mücadelesinin tarihi değildir. Aksine, Avrasya tarihinin meselelerine yeni bir bakış açısıdır. Bunda, merkezde İran-Turan zıtlaşması olduğu için de kitap öyle bir isim almıştır. Bu yüzden, kitabın ismiyle ilgisi olmayıp, özülle doğrudan ilgisi olan Slavlarla ilgili son bölümü almak cesaretini gösterdik.

Yazarın bu son bölüm haricinde içerikteki hiçbir konuda uzmanlık iddiası yoktur; yalnızca bilimsel ölçüler ve evrensel mantık kuralları çerçevesinde kendi düşüncelerini ifade etmektedir. Ancak bu, yazarın bu konularda vukufunun olmadığını göstermez ki, buna okuyucu karar verecektir. Burada, tarihin anayasa maddeleri gibi kesinlikte kabul edilen bazı olay, olgu ve süreçlerinin aslında başka türlü olduğu iddia edilmiştir ve haliyle bu arada 'kamuoyu' bilgisine dayananlar için çok şaşırtıcı gelecek iddialar öne sürülmüştür.

Bu kitabın hazırlanması sırasında başta değerli büyüğüm Dr. Yaşar Kalafat olmak üzere, büyük yardımları dokunan Yrd. Doç. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ ve değerli araştırmacılar Emre Bayır ve Eldar Ağabala'ya teşekkürü borç biliyorum.

Osman Karatay
Balgat, 16.02.2003

İKİNCİ BASKIYA

2001 ve 2002 yıllarındaki mesaim bana böyle bir kitap yazmak için haklı bir ayrıcalık sağladı. Önce dünyadaki en büyük Türk tarihi olan *Türkler*'in hazırlanmasında idarecilik şerefine nail oldum. Ardından da Türkler hakkındaki en tekmlil cilt olan Peter B. Golden'ın *Türk Halkları Tarihine Giriş*'ini Türkçeye aktarmak nasip oldu. Bu esnada bütün kaynaklar, bilgiler, görüşler vs. tekrar ve ayrıntılarıyla elimizden geçti ve eski Avrasya'nın etnik görünümüyle ilgili çalışmalarda 2000 yılında *Hırvat Ulusunun Oluşumu* adlı eserimizde bıraktığımız yerden başlamak için fırsat doğdu. Bu kitabın hikâyesiyle ilgili ilk baskıda belirtmediğimiz temel ayrıntı budur.

Bu baskıdaki genişletmeden büyük ölçüde kaynaklandırma veya dipyazılandırılmayı anlamamız gerekir. İçerik beş on cümle dışındada değişmemiştir. Burada ele alınan konular hakkında söylenecek çok söz vardır ve hepsinin ayrıntılarıyla incelemesi belki 10 ciltte bitmez. Biz mümkün olan en uygun ayrıntı veya özet ile konuları vermeye, bu arada esas amacımız olan sorgulamayı yapmaya çalıştık. Son sekiz yılda gittikçe ivme kazanan araştırmalarımızın sonuçlarının bizi ilk baskıdaki ifadelerimizle çeliştirmemesi sevindirici oldu. Yani sözümüz sözdür, değiştirecek bir şey bulunmuyor.

Yalnız bizim tetkiklerimize dayanmayan, genel kabullerden ya-pılan bazı nakillerde yine bizim yüzümüzden tebdil ihtiyacı doğmuştur. Örneğin ilk baskıda Macarlığın hep Fin-Ugor ailesi içinde alınmasına mukabil, aradan geçen zamanda bu konuyu kendi

gözümüzle görmek niyetiyle yaptığımız araştırmalar bizi, Macarlar ile Fin-Ugor diye bildiğimiz topluluklar arasında bir soy ilgisinin olamayacağı kanaatine getirdiği için, bu baskıda ayrı topluluklar olarak bahsettik. Bu şekilde bazı tashihlerimiz olmuştur. Ama genel olarak, bu ikinci baskı için yaptığımız hazırlıklarda ilk baskıda verdiğimiz bilgilerde yanlışlık olmadığını gördük.

İlk baskıda 9. bölüm olarak yer alan “Türkler ve Slavlar” konusunu bu baskıda ihraç ettik. Süregiden araştırmalarımız böyle bir konunun böyle bir başlık altında kısaca incelenemeyeceğini gösterdi. İleride müstakil ve muhtemelen de hacimli bir kitap çalışmasına saklamak niyetiyle, eski tarihteki Türk-Slav ilişkileri konusunu şimdilik askıya aldık.

Bu baskının hazırlığı acil bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Belki ‘genişletme’ çabaları yıllara yayılmış olsaydı daha farklı ve hacimli bir eser ortaya çıkardı ama maksat hâsıl olmazdı. Maksadımız Eskiçağ’da Avrasya ve Ortadoğu’nun etkileşimli bir tarihini yazmak olduğunda, bu konuyu çalışan diğer uzmanlarla elele verir, hakkıyla bir eser ortaya koymaya çalışırız. Bu kitap bir soru-cevap çalışmasıdır. Tatmin olmadığımız cevaplara yeni sorular soruyor ve cevabının hakkıyla verilmediğini gördüğümüz eski sorulara yeni cevaplar bulmaya çalışıyoruz.

Yeni baskı için çalışırken büyük yardımını gördüğüm önemli bir tarihçi ve doktora öğrencimiz Fatih Şengül’e çok teşekkür ediyorum.

Osman Karatay

Bornova, 21.09.2011

GİRİŞ

Bugün İran dediğimiz ülke ve kavramı ortaya çıkaranlar (Hint-İran veya Ari ırkının bir kısım İranî kabileleri) buraya bundan 3000 yıl önce kuzeydoğudan, yani Turan'dan gelmelerine rağmen, terk ettikleri coğrafyada meydana gelen bazı etno-politik gelişmeler onları rahatsız etmeye ve vurmaya başlamış, özellikle bu İranîlerin bağımsızlıklarını elde edip kendi kaderleriyle başbaşa kalmalarından sonra Turan cihetinde olup bitenler daha bir anlam ve önem kazanmıştır.

Bunun sonuçları, binlerce yıl süren, izdüşümleri yakın çağlarda bile görünen İran-Turan cedelleşmesi olmuştur ve bu cedelleşme bir bakıma dünyanın geniş bir bölümünde tarihin işleyişine dair bir şablon sunmaktadır. Bu şablon kısaca güneydeki yerleşik medeniyetin kuzeydeki barbarlar (ki, genellikle göçebeler) tarafından sürekli taciz edilmesidir ve Çin, Hindistan, İran, Roma, eski Yunan ve Bizans hep aynı şeyden muzdariptir. Osmanlıların *Moskof* yakınmalarını da buna ekleyebiliriz. Bu şablonda esas olan kimlikler değil, medeniyet merkezli tasvirlerdir ve bu konuda sorun yoktur.

1. BÖLÜM

MEDENİYETİN KISA TARİHİ

*Başkasının boyunduruğu altına
girmiş bir topluluğun eksilmesi ve çöküşü,
o toplum yok olup silininceye kadar durmaz.
Fars milletini ele alarak düşün bu konuda:
Düşün ki bu topluluktan olanlar
çoklukları nedeniyle bir zamanlar dünyayı doldurmuşlardı.*

İbn Haldun

Eskiçağ'da bilinen dünyayı kabaca üçe ayırmak mümkündür: Ortadoğu, Doğu ve Avrupa. Bunların her birinde hem yerel dinamiklerle tarih yapılmış, hem de birbiriyle değişik şekillerdeki ilişkileşim sayesinde tarihin meşhur malzemeleri ortaya çıkmıştır.

Avrupa için yerel dinamiklerden bahsetmeye imkân yok. Zaten Eskiçağ'da Avrupa'nın öneminden bahsetmeye de imkân yok. Burası ancak Ortadoğu ve Doğu ile etkileşim ve ilişkileşimi ölçüsünde önem kazanmıştır. Doğu'dan yapılan ithalatın özünü göçebe milletlerin Asya'dan Avrupa'ya geçişi oluşturur. Öncülleri kesinlikle var olmakla birlikte, bu konuda ilk olarak İskit (Saka) ve Sarmat üst-topluluklarını biliyoruz. Ortadoğu ile etkileşim ise kısaca medeniyetin batıya doğru göçünün hikâyesidir.

Burada medeniyet kelimesini biraz da “tarihin ağırlık noktası” ile eşanlamlı kullanıyoruz. Bu şekilde, Sümer ülkesinde başlayan yolculuk İtalya'da bitmiş, oradan

2. BÖLÜM

İRAN'IN KISA TARİHİ

Tutsak Astyages'in karşısına Harpagos dikildi.

Astyages ona sen insanların en budalasıydın dedi.

*Eğer krallığı illa da bir başkasına vermek gerekiyorsa,
bunun bir Pers yerine bir Medialı olması daha doğru olurdu.*

Oysa tersine,

Medialılar efendiyken köle oldular ve Persler,

Med'lerin dünkü köleleri

bugün onun efendisi oldular.

Herodotos

Burası dünyanın, İran'ın batısında kalan yarısının kısa tarihi. Tarihin ağırlık noktası hemen tamamen, kesintisiz şekilde bu tarafta olmuştur. Bunun için, buna aynı zamanda 'Medeniyetin Kısa Tarihi' dedik.

Dünyayı ikiye bölmeye çalışan İran'ın kendisinde ve doğusunda neler olmuştur? Özellikle batılı tarihçilerin İran ile geniş Orta Asya'yı, ta Altaylara kadar etnik olarak bütünleştirme çabalarına rağmen, jeokültür ve jeopolitik bunları kesin şekilde ayırıyor. D. Christian'ın çok yerinde tespitiyle, tarih boyunca hemen hiçbir siyasi oluşum İran ile ötesini -ki buna Maveräünnehir, Türkistan veya Turan, ne dersek diyelim fark etmez, kendisi İç ve Dış Avrasya ayrımı yapar- birleştirmeyi başaramamıştır.²⁰ İran ötelere taşamamıştır, ötelere gelip İran'a taşanlar ise, Selçuklular gibi, eski yurt ile bağlantıyı koparmışlar, yeni ufuklara yönelmişlerdir. Ötesi ile bağlantıyı koparmadan

²⁰ Christian, "İç Avrasya ve Türkçe Konuşan Halkların Tarihleri", s.404.

3. BÖLÜM

TURAN'IN KISA TARİHİ

*Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına,
batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki
millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum...*

*Tanrı buyurduğu için,
kendim devletli olduğum için, kağan oldum.
Aç, fakir milleti zengin kıldım, az milleti çok kıldım.
Yoksa bu sözümde yalan var mı?*

Kül Tigin

Ortadoğu'nun, Batı'nın ve İran'ın ardından Turan'ın da hızlı bir tarihini verdikten sonra İran'a geri döneceğiz. Çok rahat 5000 yıl geriye gittiğimiz Ortadoğu'nun aksine, Turan'da 2500 yıl önce bile neler olduğunu tam bilmiyoruz. Dahası buradaki insanları iyi tanımıyoruz. MÖ 1027-256 yılları arasında Çin'i yöneten Chou sülalesinin Turanlı olduğu iyi biliniyor ve ilim âlemi bunların Türklükleri konusunda neredeyse hemfikirdir. Gerek Chou sülalesi zamanında, gerekse öncesinde Çin'in kuzeyinde kaynaşan kavimlerle ilgili belli belirsiz bilgiler vardır ve bunların kimliklerini teşhis değil, ancak tahmin edebiliyoruz.²⁸

Bilgimiz açısından Orta Asya'nın durumu da İç Asya'dan farklı değildir. Hatta burası hakkında bilgimiz

²⁸ Eberhard, *Çin Tarihi*, s.33-34.

4. BÖLÜM

TÜRKLÜĞÜN ASIL YURDU NERESİ DEĞİLDİR?

*Türkler Yâfes'in neslinden gelirler
ve birçok cinslere ayrılırlar. Bir kısmının şehirleri ve kaleleri vardır.
Bir kısmı dağlarda ve bozkırlarda keçe çadırlarda oturur.
En büyük hükümdarlarına Hakan denir.*

Mes'ûdi

Türklüğün hem anavatanı, hem de türeneği denilince bütün dünyada akla Altaylar geliyor. Bu görüşün romantik tarafı bilimsel temellerinden daha sağlamdır. Zira bu, bilimsel olarak ispatlanmış bir şey değildir ve aşağıda değineceğimiz üzere, ispatlanmasına da imkân yoktur. Altaylar Türklerin bir etnik üssü olabilir ama burasını anavatan olarak aldığımızda Avrasya'daki etnik süreçlerin tamamı birbirine giriyor; pek çok gerçek açıklanamıyor.

Belirttiğimiz gibi, Altaylar, hatta Tanrı dağları etrafı gibi tespitler henüz varsayım seviyesindedir; kuram haline dahi gelmemiştir. Bir önceki bölümde anlatılan kültürlerin sahiplerinin etnik kimliği henüz (tüm dünyanın kabul edeceği şekilde) tam tespit edilemediği için, hiçbir şekilde Altayları kesin Türk anayurdu olarak almaya imkân yoktur.

Türklerin buralardan çıktığına dair ısrarla öne sürülen, ama ardı arkası soruşturulmayan düşünce, başlıca şu türden sebeplere dayanmaktadır:

5. BÖLÜM

TÜRKLERİN ASIL YURDU NERESİDİR?

Yafesoğulları

poyraz ve saba yellerinin estiği ülkelere yerleştiler.

Onlar kumral ve kırmızı ciltlidirler. Tanrı onların topraklarını

bolluktan, göklerini yıldızdan mahrum bıraktı;

soğuşu şiddetli yaptı.

Taberî

Böylesine geniş bir coğrafyada ve uzun bir zaman diliminde çalışırken, eski Türk kültürü veya eski Türk dini gibi tanımlamaların çok saçma olacağı ortadadır. Türklük, iyi bildiğimiz tarihlerde değişik kollara ayrılmıştı ve bunlar haliyle birbirinden farklı kültürler geliştirmişlerdi. Eski Türk kültüründen değil, ama Türk olarak bildiğimiz topluluklarda ortak bulunan bazı kültürel özelliklerden bahis açabiliriz. Bunların toplamı, tarihî Türk kültür tipinin çerçevesini çizer.

Öbür türlü, Mao-Tun'dan bir örnek, Kırgızlardan bir davranış, Bulgarlardan bir rivayet ve Kumanlardan bir hikâye naklederek bir kültür çevresinden dem vurmak gülünç olmaktadır.

Matematik diliyle ifade edersek, eski Türk kültür tipini tespit için ortak katların en küçüğünü bulmak zorundayız. Şimdiye kadar yapılan ise ortak katların en büyüğünü almaktan ibaret olmuştur. Bu ise keyfi bir tutumdur. Sadece iyileri alarak mükemmel bir kültürü betim-

6. BÖLÜM

ARIANA: BARBARLARIN İSTİLASI

Ben onun (Med özgürlükçünün)

hem burnunu, hem kulağını, hem dilini kestim ve gözlerini oydum.

Sonra da onu sarayımın kapısına bağladım ki,

herkes için ibret olsun.

En sonunda onu

Hemedan'da darağacına çektim ve bütün seçkin yandaşlarını

kalenin içinde boğazından astım.

Daryuş, Bisütun kitabesi

Bugün Bangladeş'ten İzlanda'ya kadar bir sürü millet, Avrupa'nın neredeyse tamamı aynı kökten geldiği anlaşılan bir dil ailesiyle konuşur. Bu konuya daha önce kısım de ğinmiştik. Önceleri bu birliğin adına en uçta bulunan iki büyük üyenin adıyla Hint-German (Indo-German) denmiş, daha sonra ikinci kelime Avrupa haline gelmiştir. Bugün Almanya dışında bu ikinci kullanım hâkimdir. Amerika kıtasına yerleşip şekillendirenler de Avrupalılar olduğu için, çoğu ölen, kalanlar için de ümitli bir gelecek bulunmayan yerli dilleri hariç, bu kıtada da Hint-Avrupa dilleri (İngilizce, İspanyolca, Portekizce ve Fransızca) hâkimdir.

Bugünkü dil birliğini bir ırk eksenini üzerine oturtmaya imkân yoktur. Bu konuyu daha önce tartışmıştık. Brezilyalıların aynı dili konuştukları Portekizlilerin soyundan geldiğini düşünmek ne kadar saçma ise, bugünkü Hint-

7. BÖLÜM

AVRASYA'DA SAKA ÇAĞI

*Borysthenes'in ötesinde Sakalar yaşar...
Almanya'nın ötesinde ve müteakip diğer ülkelerde ne vardır?
Çok kimsenin tasarladığı gibi Bastarnalar mı
yoksa Yazığlar ve Roksolanlar gibi
arabalarda yaşayan diğer insanlar mı vardır,
cevabını vermek çok zor.*

Strabo

Avrasya'nın MÖ son binyılı içinde, Altay önlerinden Tuna boylarına kadar hâkim unsur Sakalardır. Bunların eski Andronovo kültürünün hâkim olduğu alanda ortaya çıktıkları ve muhtemelen o kültürün mirasçıları oldukları düşünülüyor.³⁶¹ Eski Yunanların bu halkın batı koluna Σκύθαι demelerinin ardından, Batı'da *Skith* ismi yerleşmiş, özellikle Bizans, modern çağların başlangıcına kadar kuzeydeki herkesi bu şekilde adlamıştır. Biz ise, tamamen bir 20. yy. hadisesi olarak, bu kelimeyi "Türkçeleştirip" *İskit* yapmışız.

İskit veya Sakaların kimliğini tartışmadan önce, onların yaşadığı dönemde Avrasya'nın toplum yapısını ve etnik süreçlerin doğasını kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

³⁶¹ Diakonoff, I., M., "Media", s.54; Jacobson, *The Arts of the Scythians*, s.29; Mallory, *Hint-Avrupalıların İzinde*, s.66-67; Grakov, *İskitler*, s.302.

8. BÖLÜM

İRAN-TURAN SAVAŞLARI

*Küçük yaştan itibaren
binicilik alıştırmalarıyla büyüyen gençler için ise
yaya gitmek büyük züldür.
Hepsi ciddi bir eğitimi olan usta birer savaşçılardır.
Saka kökenli olan Perslerin savaşçılıkta da en usta olmaları
işte bu yüzdendir.
Ammianus Marcellinus*

Medlerden Persler adına hükümdarlığı alan Kuraş/
Kuroş (Kyros), Ortadoğu'daki işlerini hallettikten sonra
doğuya döner ve şimdiki Türkmenistan ile Özbekistan'ın
kuzey / batı kesimlerinde yaşayan Massagetleri yönetimi-
ne almak ister.⁴⁷⁷ Massagetler Saka soyludur. Büyük Saka
devleti dağıldığında ortada kalan gücü temsil etmişlerdir.
Bunların İran kaynaklarındaki *Saka Tigrakhauda* (Sivri
Başlıklı Sakalar) oldukları anlaşılmıştır.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ Massagetler hakkında genel olarak bkz. Durmuş, "Massagetler", s.86-91; Aytbayev, "Massagetler Hakkındaki Eski Kaynaklar", s.633-637.

⁴⁷⁸ Durmuş, *İskitler*, s.22. Pers hükümdarı Daryuş'un zaferleri anısına diktirdiği Behistun yazıtında üç çeşit Saka olduğu belirtilir: *Saka tigrakhauda* (Sivri başlıklı Sakalar), *Saka tiay para dray* (Denizin ötesindeki Sakalar) ve *Saka haumavarga* (Soma -içkisi- hazırlayan Sakalar) (a.g.e., s.4). Kazakistan'daki ünlü Altın Adam'ın da bulunduğu Esik Kurganda çıkan giysiler bu Saka tarifinin ve başka yerlerdeki çizimlerin aynıdır (a.g.e., s.70; Grakov, *İskitler*, s.300). Herodotos'un da tarif ettiği (*Herodotos Tarihi*, 7/64, s.345) bu sivri başlıklılar için ayr. bkz. Cook, "The Rise of the Achamenids", s.254.

Sonuçta...

Mantık kuşkusuz, bilgiye ulaşmada olduğu gibi, onu derleme ve yorumlamada da en önemli araçlardan biridir. Dolayısıyla bilimin temelinde mantık vardır. Bir noktada mantık bilimin herşeyidir. Onu göz ardı edince veya hakkını vermeyince bilimden uzaklaşmış olur.

Biz bu eserde mantığın sınırlarını zorlamadığımız gibi, gayet basit düşünce yöntemleriyle bazı gerçekleri ifade etmeye, gerçek olarak sunulan bazı şeylerin ise varlık dışılığını göstermeye çalıştık. Yani, bugüne kadar söylenen öyle şeyler var ki, üzerlerinde çok ciddi araştırma bile yapmadan, sadece biraz düşünce mesaisi ile bunların aslını astarını anlamak mümkündür. Biz burada bunların konumuzla ilgili bir kısmını verdik. Bir kısmı hakkında ise kendi araştırmalarımızın sonuçları ile bazı değerli çalışmalardan derlediklerimizi terkipleyerek sunduk.

En başta belirttiğimiz gibi, bu bir Eskiçağ tarihi değildir. Eserin ismi bu bakımdan eleştirilebilir. Biz sadece, Avrasya ve Ortadoğu'nun Eskiçağ tarihinin meseleleriyle ilgili güzergâhımıza takılan bazı konularına temas ettik. Bunu yaparken bazen çok uzaklara gittik, bazen de yanıbaşımızdakileri ihmal ettik. Bu, eserin örgüsünün bir sonucudur. Bir bakıma da yeni baskılarda yapılacak ekleme ve değişiklikler için açık kapı bırakılmıştır.

Bu kitap bizce ismiyle müsemmadır. Tarihçinin kaynaklarının son derece kitlediği ve ortadan kaldığı bir nokta olan Avrasya Eskiçağında özellikle, hayal devreye girmektedir. Bu kaçınılmazdır. Ancak, yine hayalin ürünü olan bilim-kurgu eserlerinde bile bilime acil öncelik tanınırken, Avrasya'nın Eskiçağ tarihiyle ilgili çalışmalarda duygu ve yargıların herşeye hâkim olmasını, tarihin bir mahkeme iddianamesi diliyle yazılmasını anlamak güçtür.

Ki, orada bile yasalar göz önüne alınır. Bizim örneğimizde yasalar tamamen gözardı edilmektedir. Böylece oluşan erksizlik ve kargaşa ortamında keyif ve önyargı herşeye hâkim olmakta, hayal gücü bütün gücünü onların hizmetine vermektedir. Bunun sonucu ise, kitap boyunca değindiğimiz hayalî milletlerin ortaya çıkışı olmuştur. Hiç yoktan milletler belirilmiş, var olan milletler gaibe intikal etmiş, pek çoğuna ise gerçekte sahip olmadıkları roller verilmiş, yani tarih yazıcılığı bir nevi senaryoculuğa dönüşmüştür.

Hayalî millet üretiminin tek taraflı olduğunu, Türklerin veya Turan halklarının hep kurban edildiklerini ve haklarının alındığını düşünmek doğru değildir. Biz, başta Türkler olarak Ural-Altay halklarının tarihteki hak ve miraslarını savunduğumuz gibi, onların üzerinden yapılan hayalî üretime de karşı çıktık. Yani, Karpatlardan Altaylara kadar bir alanı dolduran eski çağın İranîleri ne kadar hayal ürünü ve vücuttan yoksun ise, 5000 yaşındaki Türkler de, bize göre, o derece hayalîdir.

Altay efsanesi bizlere duygusal, bizim dışımızdakilere ise siyasal olarak cazip gelmiş, bu yüzden sürekli ve ısrarla vurgulanmış, pekiştirilmiştir. Hâlbuki ortada büyük mantık hataları vardır; büyük çelişiklere düşülmüştür; çok önemli sorular cevapsız kalmıştır. Altayların Türk anayurdu ve türeneği olma kapasitesi bulunmadığı gibi,

DİZİN

- Abar(is), 229
Abbasî, 41
ABD, 34, 167, 168
Abdullah b. Dahhâk, 261
Abhaza, 141
Afanas'evo, 53, 174
Afganistan, 42, 151, 160, 161, 162, 205, 221
Afrasiyab, 217, 263-267, 269
Afrika, 17, 91, 142, 168, 171
Ağaç eri, 43, 235, 236
Ajdaha: bkz. Zahhak
Akameniş, 41, 104, 159, 184, 260, 269
Akathirs: bkz. Ağaçeri
Akatzir, 236
Akdeniz, 24, 25, 27, 28, 30, 35, 163, 169, 177
Akhun, 51
Akkad, 101
Akkad, 101, 133, 141
Akkoyunlu, 50
Akrus, 170
Alan, 125, 126, 127, 159, 218, 244, 245
Alayontlu, 214
Alman, 56, 57, 66, 135, 168, 170, 176, 183, 196, 201, 222, 242
Almanca, 46, 96, 114, 149, 186, 192-195, 199, 241
Almanya, 157, 168, 181, 209
Alp Er Toña, 117, 203, 261, 263, 264, 266, 267, 269, 270
Alparslan, 42, 123
Altay dil, 71, 73, 82, 87
Altay Kuramı, 73, 80
Altay Türk.: 90, 268
Altayca, 161, 178
Altaylar, 18, 61, 62, 70, 71, 73, 88, 89, 92, 143, 201, 275
Altaylı, 47, 223
Altun Orda, 38
Amasra, 163
Amerika, 30, 32, 33, 34, 35, 66, 73, 91, 157, 158, 166
Anadolu, 24, 25, 26, 27, 39, 40, 67, 70, 73, 100, 107-111, 113, 123, 124, 128, 129, 133, 134, 137-141, 163, 164, 165, 167, 172, 175, 176, 177, 181, 182, 225, 226, 236, 251, 260, 271, 275
Anau, 46, 54, 204
Andronovo, 54, 55, 63, 174, 209
Androphag, 252
Angller, 168
Anglo-Sakson, 33, 34, 195, 198
Angou, 169
Apennin, 182
Aphrodit, 227, 228
Apia / Apa, 227
Arabistan, 171
Aral, 54, 55, 92, 109, 154, 160, 221, 245, 275
Arami, 106
Aramice, 75
Arap, 99, 106, 125, 131, 142, 179, 190, 202
Arapça, 32, 75, 78, 79, 140, 178, 179, 196, 197, 253
Aras, 24, 125
Arbok, 239
Ari, 15, 56, 102, 104, 107, 108, 114, 144, 153, 158, 173, 181, 204-207, 216, 219, 221, 225, 233, 253, 267
Arîler, 64, 108
Arizont, 116
Arjantinli, 56
Arman: bkz. Ermen
Arme, 102, 136, 137, 138
Armin, 137
Arnavut, 164

- Arnavutça, 72, 163, 164, 165
 Arnavutluk, 165, 166
 Aromani, 166
 Arpoksa, 235, 239
 Arsaklı, 49
 Artembares, 255
 Artimpasa, 227, 228
 As, 125, 126, 127, 128, 130, 132,
 146, 192, 195, 234
 Asen, 135
 Asgaard, 128, 130
 A-shih-na, 213
 Asi, 51, 126
 Askal, 130
 Asparuk, 137, 234
 Astiyak, 117, 255, 256, 262, 265
 Astyages: bkz. Astiyak
 Asur, 25, 26, 103, 113, 116, 117,
 133, 219, 267, 268
 Asurlular, 108, 110, 112, 113, 114,
 116, 137
 Aşkenaz, 219
 Aşkuzai, 219
 Ataman Yermak, 38
 Atila, 114
 Atina, 69
 Atlantik, 29, 30, 33
 Attila, 173, 267
 Avarlar, 69
 Avesta, 158, 229
 Avustralya, 17, 73, 168, 171
 Avusturya, 168
 Az: bkz. As
 Aza, 125
 Azak, 57, 246
 Azer, 125, 133, 134
 Azerbaycan, 20, 40, 41, 65, 70, 71,
 73, 95, 99, 100, 101, 104, 107,
 109, 110, 124, 125, 128, 129,
 132, 139, 141, 147, 169, 176,
 177, 192, 225, 236, 248, 266,
 267, 271, 275
 Azerice, 144
 Babil, 103, 107, 115, 266, 269
 Bağdat, 41, 95, 269
 Bahtiyarî, 161
 Bakhşi, 92
 Baktriya, 63, 160, 162
 Balkan, 100, 112, 144, 163, 164,
 166
 Balkar / Malkar, 227
 Balt, 72, 170, 184
 Baltık, 74, 168, 170, 192, 197
 Balto-Slav, 138
 Bangladeş, 157, 159, 171, 221
 Barakca, 161
 Barçuk, 263
 Bartatua: bkz. Protothyas
 Baskça, 179
 Basra Körfezi, 95, 181, 205
 Bastarna, 209
 Başkırdistan, 245, 246, 247
 Başkurt, 246
 Bat Bayan, 234
 Bat Ugor, 234
 Bavyera, 167
 Belencer, 190
 Belüicistan, 47
 Berberiler, 158
 Betzen, 264, 269
 Bilge Han, 69
 Bizans, 15, 29, 31, 40, 42, 99, 121,
 128, 131, 134, 135, 142, 163,
 166, 169, 209
 Boğazlar, 175
 Boğdan, 122
 Borysthenes, 209
 Bosna, 40, 112, 121
 Boşnak, 170
 Bozok, 259

- Bretonlar, 167
 Brezilya, 167, 171
 Britanya, 33, 34, 167, 168, 169, 248
 Budi, 116
 Budin, 252
 Buhara, 50
 Buhtunnasr, 264, 269
 Bulgar, 64, 86, 112, 121, 124, 130, 131, 135, 155, 170, 179, 183, 195, 196, 199, 201, 212, 217, 231, 247, 256
 Bulgar Hanları Listesi, 86
 Bulgarca, 75, 85, 86, 87, 99, 152, 155, 188, 195, 196, 228, 237, 239
 Bulgaristan, 112, 121, 134, 135, 137, 163, 165, 171
 Burgondlar, 168, 222
 Bus, 116
 Büveyhîler, 42
 Büyük Okyanus, 74
 Cebelitarık, 28
 Celaleddin Harezmsah, 42
 Celayirli, 50
 Cem, 265
 Cengiz, 38, 50, 68, 173, 238, 266
 Cengiz Han, 50
 Cengizli, 50, 266
 Centum, 88, 161
 Ceyhun, 48, 49, 51, 55, 110, 217, 250, 260, 265
 Ch'in, 63
 Chou, 28, 45, 206, 230
 Christoph Columbus, 30
 Comania, 134
 Cudi, 133
 Cungar, 67
 Çâç, 99
 Çağataylılar, 38, 42
 Çaka Bey, 134
 Çaruk, 263
 Çeçen, 190
 Çek, 19, 170
 Çerkez, 145
 Çin, 15, 24, 25, 27, 28, 30, 40, 45, 63, 67, 68, 69, 151, 162, 171, 180, 185, 200, 206, 230, 254, 260
 Çince, 75, 148, 175
 Çingenece, 159
 Çinli, 180
 Çorumlu, 214
 Çu, 28, 206
 Çuvaş, 126
 Çuvaşça, 83, 152
 Dakça, 165
 Dalmaçya, 166
 Danimarka, 34, 169, 170
 Dao, 205
 Darayavahuş: bkz. Daryuş
 Darca, 161
 Dard, 161
 Daryuş, 49, 157, 222, 231, 249, 251, 262, 270, 271
 Dayakku, 115, 116
 Dede Korkut Kitabı, 230, 236
 Deli Dumrul, 28
 Derusiai, 205
 Dicle, 40, 95
 Digorlar, 133
 Diyarbakır, 102, 136
 Dnyeper, 169
 Doğu Karadeniz, 89, 124
 Doğu Türkistan, 88, 100, 160, 161, 174, 221, 226
 Don, 129, 154, 175, 236
 Döğerler, 133
 Dravit, 86, 106, 172
 Dravitçe, 151

- Dropik, 205
 Dünbavend, 254
 Eflak, 122
 Eftal, 241
 Eftalit: bkz. Akhun
 Ege, 26, 163
 El Ulumeş, 112
 Elam, 26, 104, 105, 106, 150, 205, 232
 Elamca, 105, 107, 115
 Endülüs, 32, 33, 127
 Erbaa, 240
 Erbil, 112
 Erdel, 122
 Erman: bkz. Ermen
 Erme/Ermi: bkz. Arme
 Ermen, 136, 137, 138
 Ermeni, 29, 48, 57, 111, 115, 135, 136, 137, 138, 139, 237
 Ermenice, 72, 138, 164
 Ermenistan, 125, 239
 Ermenli, 137
 Esik, 219, 231, 232, 249
 Eskişehir, 167
 Estonca, 83
 Eşkani, 104
 Etrüsk, 26, 182
 Etrüskçe, 129, 189
 Ezdehak: bkz. Zahhak
 Fars, 205, 271
 Fenike, 182
 Fergana, 71, 205, 218, 221
 Feridun, 48, 140, 253, 254, 258, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 269, 277
 Fırat, 95, 140, 141
 Fila, 136
 Filelfo, 128
 Filistin, 165
 Fin, 72, 87, 201, 228, 245
 Fince, 47, 82, 83, 84, 199
 Fin-Ugor, 13, 47, 56, 66, 73, 80, 83, 86, 87, 126, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 179, 199, 223, 275
 Fin-Ugorlar, 52, 72, 154
 Flemenkçe, 168
 Florida, 167
 Frangrasyan, 267
 Franklar, 168
 Fransa, 31, 32, 34, 166, 167, 168, 220
 Fransızca, 73, 77, 157, 166, 191
 Frigler, 25, 164
 Frizce, 168
 Futhark, 132
 Galat: bkz. Kelt
 Galata, 167
 Galia, 166
 Galiççe, 166
 Galler, 167
 Galya / Galia, 31, 166, 167
 Gazes, 128
 Gea, 227, 235
 Gediz, 25
 Geikh: bkz. Yayık
 Gelon, 235, 237, 252
 German, 72, 127, 129, 130, 149, 157, 158, 167, 168, 180, 183, 184, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199
 Germani, 205
 Gilanca, 161
 Gobi, 68
 God, 194
 Goranlar, 171
 Gotça, 72, 85, 189, 191
 Gott, 194
 Gökçe Göl, 133

- Göktürk, 46, 52, 126, 200, 201, 213, 219, 266, 271, 275
 Göktürk yaz.: bkz. Orhon yaz.
 Gula, 237
 Gümüşhane, 139
 Gürcistan, 125, 127, 141, 159, 238
 Gürcü, 29, 106, 127, 141, 158, 228
 Gürcüce, 125, 179, 194
 Gyarmat, 118, 142, 246
 Habsburg, 222
 Habur, 40, 133
 Hammurabi, 101
 Hanti, 56
 Harezmi, 50, 158, 204, 245, 253, 271
 Harezmlî, 160
 Harezmsahlar, 42, 51
 Harpagos, 37, 255
 Hattuşas, 139
 Hay, 136, 137, 138
 Hazar, 20, 38, 91, 92, 98, 101, 115, 130, 131, 146, 150, 153, 160, 169, 175, 180, 183, 190, 204, 206, 216, 220, 227, 236, 238, 244, 258, 262
 Hazarlar, 150, 225
 Heimskringla, 127
 Helen, 226
 Hemedan, 115, 141, 157
 Herakles, 235
 Herkül, 235, 236
 Hestia, 227
 Hıristiyan, 29, 30, 33, 40, 124
 Hıristiyanlık, 17, 27, 29, 30, 31
 Hırvat, 11, 12, 13, 19, 170, 183, 234, 247
 Hilafet, 142
 Hindistan, 15, 24, 25, 64, 68, 72, 102, 106, 151, 159, 161, 171, 172, 174, 175, 176, 205, 220, 221
 Hint, 18, 24, 27, 30, 158, 161, 185, 218, 220, 222, 254, 260, 271
 Hint Okyanu, 106, 153, 205
 Hintli: bkz. Hint
 Hint-Avrupa, 18, 19, 56, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 84, 86, 88, 97, 137, 138, 141, 145, 149, 151, 153, 154, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 196, 197, 199, 202, 220, 222, 233, 235, 240, 241, 242
 Hint-Avrupalı, 16, 18, 56, 62, 64, 138, 144, 154, 158, 166, 171, 177, 178, 180, 181, 182, 187, 242, 276
 Hintçe, 151, 203
 Hint-German, 157
 Hint-İran, 15, 18, 158, 175
 Hint-İranlı: bkz. Ari
 Hîra, 202
 Hitit, 25, 97, 108, 139, 140, 163, 181
 Hititçe, 72, 233
 Hitler, 19, 231
 Hive, 50
 Hôna: bkz. Hun
 Hor, 202
 Horasan, 41, 51, 106, 204, 270, 271
 Hotan, 160
 Hun, 28, 51, 64, 67, 68, 69, 114, 130, 168, 183, 195, 222, 231, 236, 241, 243, 244, 262, 275
 Hunca, 99
 Hungar, 201

- Hurri, 25, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 146, 177, 228
- Hürremabad, 107
- Irak, 20, 41, 100, 102, 103, 104, 106, 123, 133, 141, 143, 147, 177, 225, 254, 260, 271, 275
- İberler, 52, 158, 166, 177
- İberya / İberia, 166
- İbrahim Hz., 210
- İbranice, 73, 75, 150, 179
- İdil, 38, 55, 153, 154, 169, 176, 196
- İlhanlılar, 38, 42, 123
- İllir, 144, 164
- İllirce, 165
- İllirya, 248
- İlşu-Nail, 113
- İngiliz, 34, 72, 168, 169
- İngilizce, 73, 79, 85, 86, 90, 151, 157, 158, 168, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 203, 241
- İngiltere, 32, 33, 34
- İnima Bakış, 112
- İpek Yolu, 38, 160, 207, 221
- İr, 260
- İrce, 167
- İrec, 254, 260, 266
- İrlanda, 72, 73, 167, 218
- İsa, Hz.: 29
- İskandinavya, 18, 127, 128, 130, 131, 169, 171, 176, 192
- İskender, 40, 41, 162, 261, 262, 270
- İskit: bkz. Saka
- İskoçya, 72
- İslam, 17, 19, 21, 25, 29, 30, 31, 32, 35, 39, 40, 41, 44, 49, 51, 64, 99, 104, 123, 127, 131, 159, 160, 213, 244, 253, 265, 268, 276
- İspanya, 31, 32, 33, 34, 158, 166, 167, 168, 189
- İspanyol, 33, 167
- İspanyolca, 73, 157, 166
- İstanbul, 69, 112, 128, 167, 169, 183
- İstria, 166
- İsveç, 131, 170, 183
- İsveççe, 198
- İsveçli, 71
- İsviçre, 202
- İşkuzai: bkz. Aşkuzai
- İtalik dil, 165
- İtalik kavim, 182
- İtalya, 23, 26, 31, 34, 128, 129, 165, 168, 182, 236
- İtalyan, 57, 128
- İtalyanca, 166, 197
- İzdihak: bkz. Zahhak
- İzlanda, 127, 157, 169, 170
- Japonca, 87
- Japonya, 48, 181
- Julius Caesar, 167
- Jüpiter, 26
- Kabar, 142
- Kâbî, 254
- Kacarlar, 43
- Kafkas, 39, 52, 72, 86, 91, 106, 108, 125, 145, 154, 179
- Kafkaslar, 30, 95, 100, 132, 146, 147, 175, 192, 267, 271
- Kafkasya, bkz. Kafkaslar
- Kağat, 257, 269
- Kalifornia, 167
- Kam, 92
- Kaman, 133
- Kambyses, 255

- Kamer: bkz. Kimmer
 Kanada, 66, 168, 171
 Kang, 49, 51, 99, 212
 Kangar, 100
 Kang-kü, 51, 99
 Karaçay-Balkar, 227
 Karaçay-Balkarca, 234
 Karaçay-Balkarlı, 126
 Karadağlı, 170
 Karadeniz, 54, 121, 130, 134, 139,
 154, 163, 174, 175, 180, 215,
 226, 247, 251
 Karahanlı, 42
 Karahıtaylar, 42
 Karakalpklar, 109
 Karakoyunlu, 50
 Karaman, 135
 Karapapaklar, 109
 Karassuv, 140
 Karasu, 140
 Karasuk, 54
 Karluk, 214
 Karpatlar, 90, 130, 159, 180, 274
 Kartaca, 26
 Kartvel, 86, 106, 177, 178, 179
 Kas: bkz. Kassi
 Kasog, 139
 Kassi, 106, 107, 139
 Kaşka, 139, 140
 Kaşkay, 139
 Kaşup, 170
 Katalonca, 166
 Kavimler Göçü, 168, 222
 Kaz, 264
 Kazak bozk.:, 55, 62, 67, 92, 153,
 246, 263
 Kazak 51, 67
 Kazakistan, 55, 66, 67, 99, 126,
 137, 142, 168, 231, 249
 Kazan, 126
 Kazvin, 115, 160, 264, 269
 Kefe, 163
 Kelt, 33, 72, 167, 180, 184
 Keltçe, 72, 74, 167
 Kelteminar, 54, 204
 Kenger, 95, 99, 100, 146
 Kengeras, 99
 Kerkük, 112
 Keşmirce, 161
 Keyeksar, 116, 117, 277
 Keyhüsrev: bkz. Keyeksar
 Keyümers, 265
 Khionit, 241, 242
 Khûzî, 104
 Kılıç Yolu, 38
 Kıpçak, 124, 136, 190, 212, 217,
 237
 Kıptî, 177
 Kırgız, 64, 211
 Kırım, 168, 238, 271
 Kıy, 131
 Kıyamet Defterleri, 169
 Kızılırmak, 25, 117
 Kidara / Kidarit, 241
 Kiengir: bkz. Kenger
 Kiev, 130, 131, 213
 Kilise, 28
 Kimek, 136
 Kimmer, 139
 Kimmerler, 140, 225
 Kirman, 205, 271
 Kokand, 50
 Kolaksa, 235, 237, 240
 Komod / Komodot 241
 Kore, 51, 70, 80, 271
 Korece, 87
 Koreliler, 158
 Kosova, 121, 164, 165, 171
 Kozaklar, 171
 Kögmen, 126

- Köl Bilge, 240
 Köl İrkin, 240
 Köl Tiğın, 240
 Köroğlu, 235, 236, 237
 Krayına, 122
 Kroisos, 250
 Kubrat, 131
 Kuça, 162
 Kûfe, 253
 Kum, 264
 Kuman, 133, 134, 135, 142, 146,
 225, 237
 Kun: bkz. Kuman
 Kur Bat, 234
 Kuraş / Kuroş, 49, 184, 249, 250,
 251, 255, 260, 262, 265, 270
 Kurum, 112
 Kut: bkz. Kutti
 Kut(r)ıgur, 112
 Kutça, 112
 Kutti, 106, 107, 111, 112, 113, 146
 Kuzistan, 103
 Kültepe, 140
 Kürk Yolu, 38, 39
 Kürt, 111, 118, 119, 120, 123, 124,
 142, 246
 Kürtçe, 75, 161
 Kyaxares: bkz. Keyeksar
 Kyros: bkz. Kuraş
 Lankaca, 159
 Latin, 18, 33, 72, 85, 135, 158,
 164, 166, 189, 194, 196
 Latince, 72, 85, 145, 162, 163,
 165, 173, 186, 188, 189, 190,
 191, 218, 236
 Leh, 31, 77, 85, 170, 188
 Letonca, 72, 170
 Libya, 66
 Lid, 117
 Lidya, 165, 250
 Likya, 165
 Lipoksa, 235, 238
 Litvanca, 72, 170, 197
 Litvanya, 18
 Lombartlar, 168
 Lulubi, 106, 107, 111
 Lurca, 161
 Luristan, 103, 107
 Luvi, 165
 Maaday (Kara), 115, 268
 Macar, 48, 56, 118, 119, 129, 169,
 179, 187, 199, 219, 228, 231,
 246, 247
 Macarca, 47, 82, 83, 85, 87, 96,
 151, 186, 190, 192, 197, 237
 Macaristan, 38, 69, 122, 134, 143,
 160
 Mada: bkz. Med
 Madai: bkz. Med
 Madyas, 268
 Maduva: bkz. Madyas
 Mağ, 116
 Mağrib, 158, 177
 Makedon, 170
 Makedonca, 165, 170
 Makedonya, 121, 165, 166, 171
 Malatya, 133
 Manca, 168
 Mançu, 80, 275
 Mançurya, 38, 69
 Mandane, 255
 Manna, 114, 115, 116
 Mansi, 56
 Mao-tun, 67, 262, 270
 Maraph, 205
 Maraş, 237
 Mardi, 205
 Marmara, 176
 Martolos, 122
 Masaha, 241

- Masapi, 205
 Maskut, 241
 Massaget, 51, 241, 250, 251, 270, 271
 Mata: bkz. Med
 Matien, 110
 Maverâünnehir, 37, 42, 65, 70, 71, 204
 Mazandaranca, 161
 Med, 37, 106, 107, 111, 115, 116, 117, 118, 157, 182, 184, 205, 252, 255, 256, 265, 267, 269
 Medçe, 235
 Medialı: bkz. Med
 Megreller, 127
 Mekke, 202
 Melankhlenler, 252
 Menderes havz., 25
 Mete: bkz. Mao-tun
 Mezce, 165
 Mezopotamya, 24, 25, 27, 32, 35, 40, 112, 147
 Mısır, 24, 26, 27, 40, 54, 66, 102, 108, 178, 181, 215, 225, 227, 232, 267
 Minuçihr (Manûçihtra), 266
 Minusa, 54, 174
 Mitan, 109
 Mitanni, 106, 108, 109, 110, 146, 238
 Moğol, 39, 50, 68, 70, 92, 126, 151, 158, 160, 181, 221, 223, 225, 253, 264, 269, 275
 Moğolca, 80, 82, 84, 87, 150, 152, 241
 Moğolistan, 40, 66, 67, 131, 200
 Mohaç, 230
 Moldova, 122, 166
 Muğ: bkz. Mag
 Munda, 103, 263
 Musa, 29
 Musul, 112, 133
 Müyten, 109
 Nadia Komaneci, 134
 Nadir Şah, 43
 Nahcivan, 125
 Nairi, 111
 Napoli, 129, 169
 Napolyon, 231
 Naram-Sin, 113, 136
 Nazizm, 19
 Nepal, 159
 Ners, 253
 Neuriler, 252
 Nihavend, 253
 Nil, 24, 66
 Nogay, 217
 Norman, 170
 Norveç, 170
 Nostratik, 84, 202
 Nuh, Hz.: 265
 Nuristan, 161
 Odessa, 163
 Odin, 128, 129, 130, 184
 Oğur, 108, 201
 Oğuz, 69, 133, 142, 155, 217, 258, 259, 262, 271
 Oğuz Han, 50, 235, 257, 258, 259, 261, 262, 264, 266, 269, 271, 277
 Oğuzca, 186
 Oğuzlar, 155, 212, 214, 264
 Okil, 137
 Oksitanca, 166
 Okunevo, 54
 Onoğur, 118, 142
 Orbel, 63, 238
 Orhon, 262

- Orhon yaz., 46, 99, 131, 200, 230, 262
- Ormurca, 161
- Os: bkz. Oset
- Oset, 19, 125, 127
- Osetçe, 161
- Oseti: bkz. Oset
- Osetin: bkz. Oset
- Oskanca, 165
- Osmanlı, 94, 122, 166, 189, 203, 222, 230
- Ostrogotlar, 168
- Ötügen Yiş, 200
- Özbek, 43, 51, 211, 217
- Özbek (Han), 50
- Özbekçe, 152
- Özbekistan, 55, 126, 137, 142, 206, 249
- Pakistan, 47, 159, 160, 161, 171, 172, 221
- Pala, 165
- Pamir, 55, 161
- Panthialai, 205
- Papaeos / Papa, 227
- Papalık, 160
- Paraçça, 161
- Paretaken, 116
- Part, 49
- Pasargad, 205
- Pazırık, 54, 184
- Peçenek, 100, 134, 142, 211, 237
- Pehlevî, 43
- Pekhoynakos, 234
- Pelasg, 165
- Perikles, 69
- Perm, 152
- Peştuca, 151, 161
- Phraortes, 116
- Polab, 170
- Polonya, 168, 247, 248
- Pomaklar, 171
- Portekiz, 32, 34
- Portekizce, 157, 166
- Poseidon, 227
- Protothyas, 267, 268
- Provansaça, 166
- Prusça, 170
- Pruslar, 170
- Reto-Romanca, 166
- Roksolanlar, 209, 244, 245
- Roma, 15, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 40, 43, 125, 158, 163, 166, 167, 182, 183, 189, 228, 248
- Romalı -lar, 18, 180, 247, 248
- Romanca, 159
- Romanya, 120, 122, 134, 163, 165, 166, 175
- Romen, 120, 121, 122, 123, 134
- Romence, 166
- Rum, 43, 124, 164
- Rûm, 254, 260, 265, 271
- Rus, 19, 31, 38, 52, 56, 66, 67, 68, 81, 85, 92, 110, 127, 135, 143, 158, 169, 170, 183, 187, 188, 199, 202, 213, 228, 237
- Rusça, 130, 197
- Rusya, 62, 125, 144, 169, 171, 174, 220, 223, 224
- Ruthenya, 247
- Ryükyü, 87
- Sabar, 101, 102
- Sabir: bkz. Sabar
- Safeviler, 43
- Sagart, 205
- Sahra, 30
- Saka, 16, 23, 38, 39, 46, 49, 51, 63, 64, 114-117, 209, 215-220, 222-227, 229, 232-241, 243-247,

- 249, 251, 253, 266, 268, 269,
270, 271, 275, 277
- Saka Tigrakhauda: bkz. Sivri Baş-
lıklı Sakalar
- Sakaca, 227, 228, 235, 239, 242
- Sakalibe: bkz. Saklab
- Sakarya, 25, 164
- Sakastan, 215
- Sakha, 56
- Sakhaca, 152
- Saks: bkz. Saksonya
- Sakson, 34, 167
- Saksonya, 127, 130, 192
- Samanî, 42
- Sambatos: bkz. Şambat
- Sami, 73, 75, 76, 78, 79, 84, 86,
100, 103, 106, 107, 136, 147,
177, 178, 202
- Samoyedçe, 87
- Samoyedler, 72
- Sanakos, 234
- Sanskritçe, 72, 158, 193, 200
- Sardunca, 166
- Sarmat, -lar, 16, 23, 64, 126, 195,
222, 223, 244-248
- Sasanî, 47, 49, 260
- Sasanîler, 40, 41
- Satem, 88, 162
- Sauromat: bkz. Sarmat
- Sayan, 54, 55, 92
- Sefarid, 166
- Sekel, 142
- Selanik, 69
- Selçuklu, 42, 141, 142, 226
- Semerkant, 109, 110
- Serm, 254, 260
- Sevad, 253, 254
- Seyhun, 126, 204, 217
- Seylan, 159
- Shi Ji, 63
- Sırbistan, 112, 165
- Sırp, 121, 122, 170, 183, 188
- Sırpça, 77, 79, 170, 203
- Sibirya, 18, 30, 38, 47, 55, 56, 62,
64, 66, 68, 71, 92, 101, 126, 135,
171, 174, 200, 220, 243, 263
- Sicilya, 169
- Sinop, 163
- Siraklar, 244, 245, 248
- Sîstan, 215
- Sivri Başlıklı, 232, 249, 271
- Siyavuş, 266
- Skith / Skithai, 209, 241
- Slav, 11, 14, 34, 72, 75, 78, 85, 99,
131, 149, 166, 167, 168, 169,
170, 183, 184, 186, 188, 197,
199, 201, 202, 203, 222, 223,
239, 242, 248
- Slavca, 162, 171, 202
- Slavlar, 14, 64, 169, 170, 200, 239
- Slovak, 170
- Sloven, 19, 170, 183
- Slovin, 170
- Snorri Sturluson, 127
- Soğd, 71, 160, 207
- Soğdça, 160, 257
- Somakh, 234
- Somekhi, 136
- Sorb, 170
- Spargapit, 233, 234
- Strahlenberg, 71, 72
- Strukhat, 116
- Subar, 101, 102, 111, 113, 133,
136, 138, 146
- Sunkur, 107
- Suriye, 26, 27, 108, 114, 141, 271
- Sus, 104, 232
- Sümer, 23, 24, 26, 54, 95, 96, 97,
98, 101, 103, 104, 106, 145,

- 150, 151, 177, 178, 179, 199, 227, 276
- Sümerce, 25, 96, 97, 98, 144, 150, 178, 200, 201
- Süryani, 29, 106, 111, 115
- Süryanice, 75
- Svan, 141
- Şam, 130, 271
- Şamanlık, 91
- Şambat, 131
- Şarлак, 112
- Şehname, 49, 260, 265, 266, 268, 271
- Şeyban, 50
- Şiilik, 40
- Tabiti, 227
- Tabrus: bkz. Tebriz
- Tacik, 160
- Tacikçe, 161
- Tacikistan, 160
- Taç: bkz. Turac
- Tagar, 54
- Tahmasp, 266
- Tahrان, 115, 141
- Tahtalı Türkmenleri, 237
- Talışça, 161
- Tanrı Dağları, 55, 61, 88, 92, 147
- Tanrıçılık, 92
- Targit, 114, 238
- Targitay, 235, 237
- Tarkutay, 238
- Tartar, 173
- Taşkent, 51, 99, 100
- Tatar, 50, 83, 130, 143, 173, 256
- Tataristan, 126
- Tatça, 161
- Tebriz, 109
- Tengriyanstvo: bkz. Tanrıçılık
- Tengri, 227
- Texas, 167
- Thagimasadas, 227, 229
- Thraetaona, 267
- Tibetliler, 151
- Timur, 42, 50
- Timurlu, 51
- Tirikan, 112
- Tirkatao, 238
- Tirqutawiya, 238
- Tissaget, 241
- Togarma, 238
- Toharca, 72, 88, 186, 187
- Toharlar, 133
- Tokat, 139, 240
- Tomris, 250, 251, 260, 262
- Toñyukuk, 69
- Torbeşler, 171
- Torkoma, 238
- Trabzon, 124, 163
- Trak, 138
- Troya, 127, 128, 129
- Tukharistan, 162
- Tuna, 51, 72, 86, 96, 97, 98, 112, 118, 121, 122, 134, 137, 142, 145, 150, 151, 155, 175, 188, 209, 215, 248
- Tunguz, 80, 228
- Tunguzca, 82, 84, 87
- Tur, 191, 236, 260
- Turac, 260
- Turki, 113
- Turkland, 128, 129
- Turlular, 252
- Turukku (Turuki), 112
- Türkistan, 37, 39, 48, 51, 55, 204, 221, 239, 253, 275
- Türkmen, 42, 43, 119, 124
- Türkmençe, 223
- Türkmenistan, 46, 106, 142, 216, 249
- Ugor, 14, 66, 87, 152, 201, 245

- Ugorlar, 244
 Ukrayın, 66, 170
 Ukrayna, 175, 192, 220
 Ulah, 121, 134
 Ulahça, 166
 Ulahlar, 121
 Umay Ana, 227
 Umbriyanca, 165
 Ural dilleri, 72, 80, 87
 Ural-Altay, 48, 72, 73, 75, 76, 78,
 79, 80, 82, 86, 87, 98, 105, 123,
 200, 274
 Urallar, 118, 155, 246
 Urartu, 108, 109, 111
 Urduca, 159, 203
 Urmiye, 115, 134
 Urmu, 146
 Uruatri, 111
 Uti, 146
 Utigur, 201
 Uturkar, 201
 Uygur, 25, 100, 155, 162, 201,
 257, 258, 259, 260, 264
 Uygurca, 76, 257
 Üçoklar, 258
 Van gölü, 123, 138, 147
 Vandal, 168
 Veda, 158, 172
 Venetçe, 165
 Venüs, 228
 Viking, 30, 33, 34, 127, 169
 Vizigot, 168
 Voğulca, 83
 Votyakça, 83
 Voyvodina, 122, 168
 Vu-sun, 110
 Yafes, 50, 57, 238
 Yafesi, 202, 227
 Yafesi Kuram: bkz. Nostratik
 Yafesoğulları, 93
 Yağlakar, 201
 Yağnobîce, 160
 Yahudi, 27, 57, 166
 Yahudiler, 109, 141
 Yahudilik: bkz. Musevilik
 Yakut: bkz. Sakha
 Yarla, 112
 Yarlakab, 112
 Yarlakanda, 112
 Yavuz, 123
 Yayık, 237
 Yazığlar, 209, 244, 245, 247
 Ye'cüc ve Me'cüc', 261
 Yedisu, 219, 263
 Yeni Zelanda, 168
 Yenisey, 53, 118
 Yezdicerd, 260
 Yugoslavya, 165, 168, 197, 248
 Yunan, 15, 18, 26, 29, 31, 40, 115,
 116, 129, 163, 164, 165, 182,
 189, 194, 223, 226, 227, 233,
 235
 Yunanca, 72, 85, 124, 129, 138,
 163, 164, 189, 191, 197, 233,
 236, 240, 250
 Yunanistan, 25, 34, 41, 121, 163,
 165, 166, 182, 204
 Yurmat, 246
 Yusuf (Hazar kağ.), 238
 Yüeh-chi, 162
 Yüksek Arabalılar, 64
 Zağros, 103, 111
 Zahhâk, 253, 254, 256, 258, 261,
 265
 Zav, 266
 Zendiler, 43
 Zeus, 26, 227, 235
 Zülkarneyn, 261, 266